

Atf (cite): GÜMÜŞALAN, Melek Nur, BZHALAVA, Elisabed. (2026). Gürcü Öğrencilerin Türkçedeki Ünlü Sesleri Algılama ve Üretme Sorunları: Hata Analizi, *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi, II. Uluslararası Dil Araştırmaları Sempozyumu Özel Sayısı (Türkçe Sesbilgisi Terminolojisi)*, 2, 341-355. doi: <https://doi.org/10.48147/dada.2006584>

Gürcü Öğrencilerin Türkçedeki Ünlü Sesleri Algılama ve Üretme Sorunları: Hata Analizi¹

Perception and Production Problems of Georgian Students Regarding Turkish Vowels: An Error Analysis

Melek Nur GÜMÜŞALAN², Elisabed BZHALAVA³

Özet

Bu çalışmada, ana dili Gürcüce olan öğrencilerin Türkçe edinim süreçlerinde karşılaştıkları fonetik ve fonolojik sorunlar karşıtsal analiz yöntemiyle incelenmiştir. Kafkas dil ailesine mensup olan Gürcüce ile Altay dil ailesine ait olan Türkçe, ses envanterleri bakımından taban tabana zıt karakterlere sahiptir. Çağdaş Gürcücede beş ünlü bulunurken Türkçenin sekiz ünlüden oluşan simetrik ses sistemi ve ünlü uyumu kuralları, öğrenciler için ciddi birer üretim krizine dönüşmektedir. Çalışma kapsamında, Gürcüce ses sisteminde doğrudan karşılığı bulunmayan ön-yuvarlak (/ö/, /ü/) ve art-düz (/ı/) ünlülerin üretiminde ortaya çıkan sistematik sapmalar uygulamalı verilerle tasnif edilmiştir. Elde edilen bulgular teorik çerçeveler içerisinde analiz edilmiştir. Öğrencilerin telaffuz hatalarının rastgele olmadığı, iki dilin boğumlama noktaları arasındaki terimsel ve yapısal boşluklardan kaynaklandığı tespit edilmiş ve yabancılara Türkçe öğretimi süreçleri için uygulamalı fonetik egzersizleri önerilmiştir.

Abstract

This study examines the phonetic and phonological problems encountered by native Georgian students in their Turkish acquisition process using a contrastive analysis method. Georgian, belonging to the Caucasian language family, and Turkish, belonging to the Altaic language family, have diametrically opposed characteristics in terms of their sound inventories. While modern Georgian has five vowels, Turkish's symmetrical sound system consisting of eight vowels and vowel harmony rules become a serious production crisis for learners. Within the scope of the study, systematic deviations in the production of front-rounded (/ö/, /ü/) and back-flat (/ı/) vowels, which do not have a direct equivalent in the Georgian sound system, were classified with applied data. The findings obtained were analyzed within theoretical frameworks. It was determined that the students' pronunciation errors were not random, but stemmed from terminological and structural gaps between the articulation points of the two languages, and applied phonetic exercises were suggested for the processes of teaching Turkish to foreigners.

Anahtar Sözcükler: Ses bilgisi, Türkçe Ünlü Sistemi, Gürcüce Ünlü Sistemi, Yabancılara Türkçe Öğretimi

Key Words: Phonetics, Georgian Vowel System, Turkish Vowel System, Teaching Turkish to Foreigners

Makale Türü: Araştırma

Paper Type: Research

¹ Bu makale, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sözlükbilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından 11-12 Haziran 2026 tarihinde düzenlenen II. Uluslararası Dil Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş hâlidir.

² Doktora Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, meleknumusalan@hotmail.com, ORCID No: 0000-0003-1881-2640

³ Doçent Doktor, İvane Javakhishvili Tiflis Devlet Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Bölümü, Tiflis, Gürcistan, elisabed.bzhalava@tsu.ge, ORCID 0000-0003-0296-4324

1. Giriş

Günümüzde kültürlerarası etkileşimin ve akademik hareketliliğin artmasıyla birlikte yabancı dil öğrenimi, bireysel bir tercihin ötesinde küresel bir gereklilik haline gelmiştir. Bu süreçte tarihsel, coğrafi ve kültürel açıdan köklü bağlara sahip olan Türkiye ve Gürcistan arasındaki ilişkiler, eğitim alanında da etkili bir şekilde ön plana çıkmaktadır. Gürcistan'daki Türkoloji kürsülerine ve Türkçe öğretim merkezlerine olan ilginin her geçen gün artması, ana dili Gürcüce olan öğrencilerin, Türkçe edinim süreçlerinin bilimsel bir zeminde incelenmesini zorunlu kılmaktadır.

Yabancı dil öğreniminin en dinamik boyutunu, ses bilgisi edinimi ve doğru boğumlama becerisi oluşturmaktadır. Dildeki dil bilgisi ya da söz varlığı kurallarının zaman içerisinde zihinsel kodlamalar ve çeşitli pratiklerle öğrenilmesi mümkündür. Ancak öğrenilen hedef dilin seslerini doğru algılama ve üretme becerisi ise motorik ve fiziksel becerilerle ilgilidir. Ses bilgisi düzeyinde yaşanan aksaklıklar ise bazen yalnızca bir telaffuz sorunu olmanın ötesine geçerek ilerleyen safhalarda iletişimsel kopukluklara ve anlam kaymalarına sebep olabilmektedir. Bunula birlikte bu hatalara zamanında ve doğru bir şekilde müdahale edilmemesi, kalıcı hale gelmelerine yol açmaktadır.

Dil öğrenim sürecinde ise öğrencilerin karşılaştığı en yaygın ve aşılması en güç sorunlardan biri ses bilgisi olmuştur. Bu ses bilgisi hatalarının ilk aşamada tespit edilebilmesi büyük bir akademik önem taşımaktadır. Yabancı dil öğrenen kişiler, hedef dilin ses sistemini algılama ve üretme aşamasında büyük oranda ana dillerinin ses çeşitliliğinin ve akustik alışkanlıklarının etkisi altında kalmaktadırlar. Dilbilim literatüründe bu durum, Lado'nun temellerini attığı 'karşıtsal çözümleme hipotezi' çerçevesinde açıklanmaktadır. Lado'ya göre, ana dil ile hedef dil arasındaki yapısal farklılıklar öğrenme sürecinde birer 'engelleme' veya 'olumsuz aktarım' yaratarak sistemli fonetik hatalara yol açmaktadır (1957:7).

Ancak dil edinimi sadece ana dilin bir engellemesinden ya da olumsuz aktarımdan ibaret değildir. Corder tarafından geliştirilen 'hata analizi' yaklaşımı, öğrenci hatalarının rastgele olmadığını ve dilin kurallarını anlamlandırma sürecinde bu hataların analiz edilmesi gerektiğini savunmaktadır (1967:166-167). Selinker ise bu durumu daha da ileri götürerek öğrencinin hedef dili edinirken yapılandırdığı bu bağımsız dil sistemini, 'ara dil' olarak kavramsallaştırmaktadır. Yabancı dil öğrenenlerin zihninde, ne ana dile ne de hedef dile ait olan ikisinin arasında bağımsız bir dil sisteminin kurulduğunu savunmaktadır (1972:209-211).

2. Gürcücede Ünlülerin Sınıflandırılması ve Özellikleri

Türkçe ve Gürcüce, farklı dil ailelerine mensup dillerdir. Türkçe, eklemeli bir dil olup Türk dilleri grubunda yer alırken Gürcüce, Kartvel dilleri ailesine bağlıdır.

Bilindiği üzere diller, ses çeşitliliği bakımından da birçok farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar, aynı dilin tarihsel gelişim süreçlerinde de gözlemlenebilmektedir. Nitekim çağdaş standart Gürcücede 33 konuşma sesi bulunmaktadır. Bu seslerin büyük bir kısmı Eski Gürcücede de mevcut olup araştırmacıların görüşüne göre büyük ölçüde günümüzdeki biçimleriyle telaffuz

edilmekteydi. Bununla birlikte, Eski Gürcücede konuşma seslerinin sayısı daha fazla olup toplam 38 sestən oluşmaktaydı.

Dil sesleri genel olarak iki ana gruba ayrılmaktadır: ünlüler (sesliler) ve ünsüzler (sessizler). Gürcücenin ses sistemi, Türkçeye kıyasla ünlü bakımından daha sınırlıdır, buna karşılık ünsüz bakımından oldukça zengindir. Gürcücede beş ünlü yer almaktadır. Bunlar; /s-a/, /ɟ-e/, /o-i/, /ɔ-o/, /ɯ-u/ sesleridir. Buna karşılık dilde 28 ünsüz ses yer almaktadır. Bunlar; /b-b/, /g-g/, /d-d/, /v-v/, /z-z/, /t-tʰ/, /k-kʰ/, /l-l/, /m-m/, /n-n/, /p-pʰ/, /ɟ-ɟʰ/, /r-r/, /s-s/, /t-tʰ/, /p-pʰ/, /k-kʰ/, /ɟ-ɟʰ/, /q-qʰ/, /ʃ-ʃʰ/, /tʃ-tʃʰ/, /d-dʰ/, /dʒ-dʒʰ/, /x-xʰ/, /ɬ-ɬʰ/ sesleridir.

Ünlülerin farklılaşması; ağız açıklığının derecesine, dilin ağız içerisindeki konumuna ve dudakların biçimine bağlıdır. Shanidze'nin (1973) belirttiği üzere, ünlülerin telaffuzu sırasında dil sırtının damağa doğru hangi bölümünün yükseldiğine bağlı olarak ünlüler; ön, orta (merkez) ve arka sıra olmak üzere üç gruba ayrılır.

/s-a/ sesinin telaffuzu sırasında ağız en geniş konumda açılmaktadır ve dil sırtının özellikle arka kısmı hafif biçimde damağa doğru yükselmektedir. Bu nedenle /a/, geniş ya da açık (derin) ünlü olarak değerlendirilmektedir.

/o-i/ sesinin boğumlama sırasında ağız nispeten dar biçimde açılmaktadır, dil sırtının ön kısmı yükselerek sert damağa yaklaşmaktadır.

/ɟ-e/ sesinin telaffuzu esnasında ağız açıklığı, /i/ sesine kıyasla daha geniş; /a/ sesine kıyasla ise daha dardır. Bunun yanında dil sırtının ön bölümü, /i/ sesindeki kadar yüksek konuma ulaşmamakta ve sert damağa daha az yaklaşmaktadır.

/ɯ-u/ sesinin telaffuzu sırasında dil sırtının arka kısmı yükselerek yumuşak damağa yaklaşmaktadır, dudaklar ise öne doğru uzatılarak yuvarlak bir biçim almaktadır.

/ɔ-o/ sesinin telaffuzunda ise dil sırtının arka kısmı, /u/ sesindeki kadar yükselmekte ve yumuşak damağa daha az yaklaşmaktadır. /ɔ-o/ ve /ɯ-u/ seslerinin üretiminde dudaklar etkin rol oynadığından bu ünlüler dudaksıl/yuvarlak (labialize) ünlüler olarak adlandırılmaktadır. Buna karşılık /s-a/, /ɟ-e/ ve /o-i/ sesleri dudaksıl olmayan/düz ünlüler grubuna girmektedir.

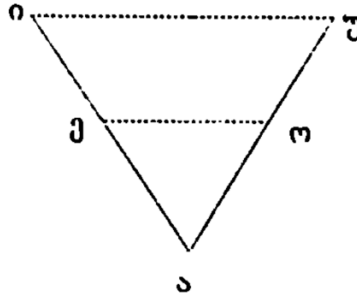
Öte yandan, dilin damağa yaklaşma derecesine bağlı olarak ünlüler yüksek, orta ve alçak olmak üzere üç yükselme düzeyine ayrılmaktadır. Bu ölçütler doğrultusunda Gürcüce ünlüler şu şekilde sınıflandırılabilir:

- /s-a/ → orta sıra, alçak ünlü
- /ɟ-e/ → ön sıra, orta ünlü

- /o-i/ → ön sıra, yüksek ünlü (*kapalı*)
- /œ-o/ → arka sıra, orta ünlü
- /ʊ-u/ → arka sıra, yüksek ünlü

Ünlülerin sıra ve yükselme özellikleri, dilbilimde genellikle ‘*ünlüler üçgeni*’ adı verilen şematik bir model aracılığıyla gösterilmektedir.

Şekil 1. Ünlüler Üçgeni

Buna göre Gürcücede ünlüler üç temel özelliğe göre sınıflandırılmaktadır:

1. **Yükselme derecesi:** Alçak, orta (merkez) ve yüksek
2. **Sıra:** Ön, orta ve arka
3. **Dudaksıllaşma (labializasyon):** Yuvarlak (labialize) ve Yuvarlak olmayan Düz (non-labialize)

Tablo 1. Gürcücede Ünlülerin Sınıflandırılması

Ünlü	Yükselme derecesi	Sıra	Labializasyon
ə-a	Alçak	Orta	Dudaksız olmayan/ (Düz) (non-labialize)
œ-e	Orta	Ön	Dudaksız olmayan/ (Düz) (non-labialize)
o-i	Yüksek	Ön	Dudaksız olmayan/ (Düz) (non-labialize)

o-o	Orta	Arka	Dudaksıl/ (labialize)	Yuvarlak
u-u	Yüksek	Arka	Dudaksıl/ (labialize)	Yuvarlak

2. Türkçede Ünlülerin Sınıflandırılması ve Özellikleri

Dilin temelini oluşturan sesler arasında yer alan ünlü sesler, ses yolunda herhangi bir engelle karşılaşmadan ve uyum açısından en yüksek gürliğe ulaşarak üretilen birincil ses birimleridir. Türkçenin ses sisteminde anlam ayırt edici özelliğe son derece sistemli bir yapı sergilemektedir. Türk dilbilimi literatüründe bu sistematüğün kuramsal sınırları ve ünlülerin fiziksel nitelikleri, araştırmacılar ve alanın önde gelen ekolleri tarafından farklı boyutlarıyla ele alınarak sınıflandırılmıştır. Ünlü seslerin nitelikleri, boğumlanma özellikleri ve sistematüğü üzerine yapılan çalışmalar; yapısal ve işlevsel olmak üzere iki ana kuramsal temele dayanmaktadır.

Muharrem Ergin, Türkçenin ses sistemini incelerken ünlüleri dilin ‘esas sesleri’ olarak tanımlar ve ünsüzlerin ancak ünlüler vasıtasıyla hayat bulabildiğini savunmaktadır. Ergin’e göre Türkçedeki 8 ünlü, kalın-ince, düz-yuvarlak ve geniş-dar olmak üzere tam bir geometrik simetri ve mükemmel bir zıtlık dengesi içinde yer almaktadır. Bu simetrik yapı, dildeki bütün kök ve ek mekanizmasını tek başına ayakta tutacak kadar güçlü bir fonetik mimariye sahiptir (2002: 48-55). Gürcü öğrencilerin telaffuz krizleri, Ergin’in bahsettiği bu engelsiz ve serbest hava akımını sağlarken, kendi ana dillerinde bulunmayan boğumlama alanlarına çarparak ses yolunu daraltmalarından kaynaklanmaktadır.

Korkmaz, Türkiye Türkçesinin ses dizgesini ele aldığı temel fonetik çalışmalarında ünlülerin oluşum süreçlerindeki fiziksel ve motorik hareketleri ön plana çıkarmaktadır. Çağdaş Türkçedeki 8 ünlü sesin boğumlama özelliklerini ağız yapısındaki şekillenmelerden kaynaklanan niteliklerine göre üç temel ölçüt üzerinden tasnif etmektedir. Bu ölçütler ve yapısal özellikleri şu şekildedir (2021:4-6):

- **Dilin Durumuna Göre (Çıkış Yerlerine Göre):** Ünlülerin boğumlanması esnasında dilin ağız boşluğundaki yatay hareketini esas alan bu ölçüt, Türkçenin en temel ayırt edici gücü olan büyük ünlü uyumunu şekillendirir. Dilin geriye çekilmesi ve art damağa yaklaşmasıyla oluşan sesler *kalın ünlüler* (a, ı, o, u); dilin ileriye doğru itilmesi ve ön damağa yaklaşmasıyla oluşan sesler ise *ince ünlüler* (e, i, ö, ü) olarak adlandırılır.

- **Dudakların Durumuna Göre:** Ünlülerin üretimi sırasında dudak kaslarının aldığı fiziksel biçimi ve dudaksıllaşma derecesini gösterir. Dudakların öne doğru uzatılmadan, doğal ve düz konumunda kaldığı sesler *düz*

ünlüler (a, e, ı, i); dudak kaslarının etkin rol oynayarak öne doğru toparlandığı sesler ise *yuvarlak ünlüler* (o, ö, u, ü) olarak tasnif edilir.

- **Alt Çenenin Durumuna Göre (Ağız Açıklığına Göre):** Ses yolundaki açıklık oranını ve alt çenenin aşağı-yukarı hareket mesafesini belirleyen ölçüttür. Ağız boşluğunun açık, alt çenenin aşağıda ve ses geçidinin geniş olduğu sesler *geniş ünlüler* (a, e, o, ö); ağız boşluğunun daraldığı, alt çene ve dilin yukarı kalkarak ses geçidini daralttığı sesler ise *dar ünlüler* (ı, i, u, ü) olarak kabul edilir.

Korkmaz, Türkçenin ses yapısındaki kusursuz işleyişi bu üçlü boğumlama mekanizmasının birbiriyle uyumlu çalışmasına bağlamaktadır.

Tekin ise Türkçenin ünlü sistemine tarihsel bir derinlik kazandırarak, çağdaş Türkiye Türkçesinde bugün alıntı kelimeler dışında uzun ünlü bulunmadığını ortaya koymuştur. Ancak Tekin, Ana Türkçede bu kısa ünlülerin yanı sıra ‘aslı uzun ünlülerin’ de var olduğunu ve bu uzunlukların bugünkü bazı Türk lehçelerinde korunduğunu ispatlamıştır (1975: 12-14). Korkmaz, Türkiye Türkçesinde alıntı kelimeler dışında aslı uzun ünlü bulunmadığını belirtmekle birlikte Türkçenin tarihî devirlerinde gerek aslı olarak gerekse ses değişimleri sonucunda uzun ünlülerin var olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca günümüz Türkçesindeki uzunlukların bir kısmının özellikle ağızlarda ve günlük konuşma dilinde ünlü/ünsüz düşmelerinden ve ses kaynaşmalarından meydana geldiğini vurgulamıştır (1992:156). Boz’a göre ise bu yaklaşıma iki temel hususun ilave edilmesi gerekmektedir: Birincisi, ikincil uzun ünlülere psikolojik etkenlere bağlı olarak ortaya çıkan uzun ünlülerin de dahil edilmesi; ikincisi ise uzun ünlülerde ses süresinin sabit olmayıp değişkenlik gösterebildiği gerçeğidir (2002:30).

Bu durum Türkiye Türkçesindeki ünlülerin,ünsüzler üzerindeki tonlulaştırıcı etkisini tarihsel olarak açıklamakta ve öğrencilerin akustik algı süreçlerini etkileyen gizli birer fonetik baskı unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk Dil Kurumu ise resmi gramer kılavuzlarında ünlü sesleri, bu üç temel boğumlama ekseninde sınıflandırarak akademik standartları korumaktadır (2018: 35).

Tablo 2. TDK Ünlüler Şablonu⁴

⁴ Kaynak: <https://tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/unlulerin-nitelikleri/>

	Düz		Yuvarlak	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Kalın	a	ı	o	u
İnce	e	i	ö	ü

TDK literatüründe ünlülerin kalın/ince, geniş/dar ve düz/yuvarlak olarak yapılan bu üçlü kombinasyonu, seslerin akustik ve fizyolojik üretim süreçlerinin standart bir göstergesidir (2018: 36). Dolayısıyla iki dil arasındaki bu çeşitlilik farkı, Gürcü öğrencilerin Türkçedeki bazı sesleri üretirken boğumlama noktalarını şaşırmasına ve sesleri en yakın boğumlama derecesine kaydırmasına neden olmaktadır.

3. Türkçe ve Gürcüce Ünlülerin Karşılaştırılması

Kafkas dil ailesinin Güney Kafkas (Kartveli) koluna mensup olan Gürcüce ile Altay dil ailesinin bir üyesi olan Türkçe, hem biçim bilgisel hem de ses bilgisel açıdan son derece farklı ve belirgin karakteristik özelliklere sahiptir. Türkçenin en temel ayırt edici niteliği olan eklemeli yapısı, ses sistemindeki zenginlik ve ünlü uyumları (kalınlık-incelik ile düzlük-yuvarlaklık) ile doğrudan ilişkilidir. Türkçede eklerin alacağı biçimler, kelime kök veya gövdesindeki ünlünün özelliklerine göre şekillenmektedir (örn. *ev-ler / kapı-lar*). Bu durum, Türkçedeki ünlülerin doğru algılanmasını ve doğru boğumlanmasını yalnızca ses bilgisi açısından değil, dilin biçim bilgisinin ve gramer yapısının kavranması bakımından da gerekli kılmaktadır.

Gürcüce ise zengin ünsüz dağarcığına karşılık, Türkçeye kıyasla daha sınırlı ve sade bir ünlü düzeni sergilemektedir. Dolayısıyla ana dili Gürcüce olan öğrencilerin Türkçedeki ön-yuvarlak ünlüler (/ö/, /ü/) ile art-düz-dar ünlüyü (/ı/) üretirken yaşadıkları boğumlama sorunları, basit birer telaffuz kusuru olmanın ötesinde, iki dilin ses dağarcığı ve morfolojik işleyişi arasındaki bu tipolojik farktan kaynaklanan belirgin bir olumsuz aktarım örneğidir.

Tablo 3. Türkçede Karşılığı Bulunmayan Gürcüce Ünsüzler

Ünsüzler	IPA
ჰ	k'
პ	p'
ტ	t'
ყ	ɣ
გ	q'

ᄁ	ts ^h
ᄃ	dz
ᄅ	ts'
ᄇ	tʃ'
ᄉ	x

Tablo 4. Gürcücede Karşılığı Bulunmayan Türkçe Ünlüler⁵

Ünlüler	IPA
ı	u
ö	ø
ü	y

Tablo 3. ve Tablo 4. de görüldüğü üzere iki dilin ünlü sistemleri karşılaştırıldığında en göze çarpan fark ünlülerin sayısında görülmektedir. Gürcücede yalnızca 5 ünlü ses birim (/a/, /e/, /i/, /o/, /u/) yer alırken; Türkçede 8 ünlü ses birim (/a/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/) bulunmaktadır.

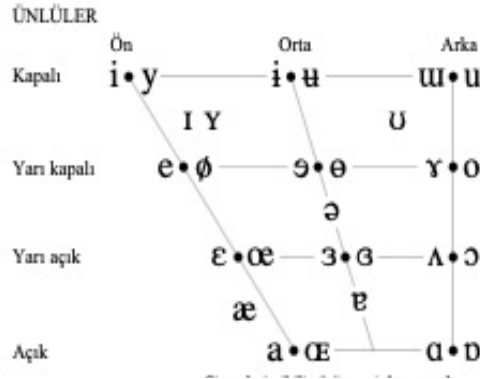
Seslerin boğumlanma nitelikleri açısından incelendiğinde bazı temel farklar öne çıkmaktadır. Gürcüce ses sisteminde /ı/, /ö/ ve /ü/ seslerinin bulunmaması, öğrencilerin bu sesleri algılamak için zihinsel ses haritalarında en yakın seslerle ikame etmelerine yol açmaktadır. Özellikle ön-yuvarlak sesler olan /ö/ ve /ü/, dildeki karşılıkları olan art-yuvarlak /o/ ve /u/ sesleriyle karıştırılmaktadır. Gürcücede dudakların yuvarlatılmasıyla üretilen dudaksız sesler yalnızca /o/ ve /u/ ile sınırlıyken, Türkçede /o/, /ö/, /u/ ve /ü/ olmak üzere dört yuvarlak ünlü bulunmaktadır. Bu durum Türkçede dudak hareketlerinin daha aktif ve ayırt edici bir işleve sahip olduğunu göstermektedir. Ünlü uyumu açısından değerlendirildiğinde ise Türk dilinin önlük-artlık ve düzlük-yuvarlaklık hareketleri bütünüyle bir uyum sistemine tâbidir. Gürcüce ses düzeninde ise böyle bir ünlü uyumu mekanizması bulunmamaktadır.

Tüm bu yapısal farklara rağmen iki dil arasında önemli fonetik benzerlikler de mevcuttur. /a/, /e/, /i/, /o/ ve /u/ ünlülerinin her iki dilde de ortak olarak yer alması,

⁵ Kaynak: International Phonetic Association (IPA)

Gürcü öğrencilerin bu sesleri algılama ve boğumlama süreçlerinde ana dilden hedef dile olumlu aktarım yapmalarını sağlamaktadır. Ayrıca her iki dil sisteminde de ünlülerin sınıflandırılmasında ağız açıklığı ve dilin konumu temel fizyolojik ölçütler olarak kabul edilmektedir.

Tablo 5. Uluslararası Fonetik Alfabe'ye (IPA) Göre Ünlü Diyagramı⁶

4. Gürcü Öğrencilerin Üretim Hataları ve Saha Bulguları

Yapılan çalışmada ana dili Gürcüce olan öğrencilerin, Türkçedeki ünlüleri (/ı/, /ö/, /ü/) üretirken gösterdikleri eğilimler, kelime içi konumlarına (kelime başı, ortası, sonu) ve boğumlama özelliklerine göre incelenerek sahadan elde edilen uygulamalı veriler ışığında aşağıda sunulmuştur:

Tablo 6. Ana Dili Gürcüce Olan Öğrencilerin Türkçe Ünlüleri Üretim Hataları ve Saha Verileri

Hedef Ses	Sözcük İçi Konum / Koşul	Türkçe Hedef Sözcükler	Öğrencinin Hatalı Ses Üretimi (Telaaffuzu)
/ı/	Kelime Başı	ışık, ılık, ırmak, ıslak	ışık, ilik, ırmak, islak

⁶ Kaynak: International Phonetic Association (IPA); Akhvlediani, Lejava, Kuparadze, 2017

Hedef Ses	Sözcük İçi Konum / Koşul	Türkçe Hedef Sözcükler	Öğrencinin Hatalı Ses Üretimi (Telaffuzu)
/ɪ/	Kelime Ortası	sınıf, bıçak, kız, fırın, sıcak, yarın, kırmızı, kalın, fırça, çıkıyorum, dışarı, adım, sabır, satılık, sıkı	<i>sinif, bıçak, kız, fırın, sıcak, yarin, kırmızı, kalın, fırça, çıkıyorum, dışari, adım, sabir, satilik, siki</i>
/ɪ/	Kelime Sonu	halı, sarı, yakışıklı, akıllı	<i>hali, sari, yakışikli, akilli</i>
/ɪ/ ↔ /i/	Aynı Sözcükte (ı > i)	kiralık	<i>kiralik</i>
/ö/	Kelime Başı	öğrenci, öğretmen, özür, özel, ömür	<i>ogrenci, ogretmen, ozur, ozel, omur</i>
/ö/	Kelime Ortası	köy, köpek, göz, söz, çöp, dört, dönmek, köfte, nöbetçi, söylemek, köşe	<i>koy, kopek, goz, soz, cop, dort, donmek, kofte, nobetci, soylemek, koşe</i>
/ü/	Kelime Başı	üç, üzere, üzüm, üniversite	<i>uç, uzere, uzum, universite</i>
/ü/	Kelime Ortası	büyük, küçük, müdür, gül, güzel, lütfen, kütüphane, gürcü, çünkü	<i>buyuk, kucuk, mudur, gul, guzel, lutfen, kutuphane, gurcu, cunku, dunya, gumus, gunes</i>

Hedef Ses	Sözcük İçi Konum / Koşul	Türkçe Hedef Sözcükler	Öğrencinin Hatalı Ses Üretimi (Telaffuzu)
		dünya, gümüş, güneş	
/ü/	Kelime Sonu	türlü, ölü, örgü, teşekkür	<i>turlu, olu, orgu, teşekkur</i>
/y/	Söz Başı Kolaylaşma (y + ö/ü)	yüksek, yüz, yürek, yürümek, yönetim, yüzmek	yuksek, yüz, yürek, yürümek, yönetim, yüzmek
/o/, /u/	Tam Karşılığı Olan Sesler	okul, onur, ordu, orta, ulus, uzun, uzak, ucuz, oyun, uslu, osman, uzman, usta	<i>hatasızdır / tam boğumlama gerçekleşir</i>

4.1. Art-Düz-Dar Ünlü: /ı/

Gürcüce ses sisteminde, Türkçedeki art-düz-dar bir ses olan /ı/ ünlüsüne karşılık gelen bir ses birim bulunmamaktadır. Ana dilin ses sisteminin hedef dil üzerindeki etkisi sonucunda öğrenciler, bu sesi kendi ana dillerinde mevcut olan ön-düz-dar /i/ sesiyle ikame etme eğilimi göstermektedir. Bu değişim, anlamsal farkın yalnızca /ı/ ve /i/ karşıtlığına dayandığı minimal çiftlerde belirgin bir iletişim problemine yol açmaktadır. *Örneğin; kır ↔ kir ve ılık ↔ ilik* çiftleri, iki ses arasındaki farkın anlam düzeyindeki ayırt edici işlevini açıkça ortaya koymaktadır.

Saha verilerinde öğrencilerin kelime başında (*ışık > işik*), kelime ortasında (*sınıf > sinif, bıçak > biçak*) ve kelime sonunda (*halı>halı*); /ı/ sesini, tamamen /i/ye dönüştürdükleri görülmektedir.

Aynı sözcük içinde /ı/ ve /i/ seslerinin birlikte yer aldığı *kiralık* gibi örneklerde öğrenciler iki ses arasındaki karşıtlığı koruyamayarak sözcüğü *kiralık* şeklinde telaffuz etmektedir. Bu durum, sorunun yalnızca tekil bir boğumlama hatasından kaynaklanmadığını, öğrencilerin /ı/ ve /i/ sesleri arasındaki işlevsel karşıtlığı zihinsel düzlemde de ayırt etmekte güçlük yaşadıklarını göstermektedir.

4.2. Ön-Yuvarlak-Geniş Ünlü: /ö/

Gürcücede ön-yuvarlak-geniş bir ünlü olan /ö/ sesi bulunmamaktadır. Doğru bir /ö/ üretimi, dilin ön bölümünün ileriye konumlandırılması ve dudakların eş zamanlı yuvarlaklaştırılmasıyla sağlanır. Gürcü öğrenciler, dudak yuvarlaklığını sağlasalar da dil sırtını önde tutamayıp geriye kaçırdıkları için sesi art-yuvarlak-geniş olan /o/ ile ikame etmektedir.

Bu artlaşma eğilimi neticesinde kelime başında yer alan *öğrenci* > *oğrenci*, *özür* > *ozür*, kelime ortasındaki *köy* > *koy*, *göz* > *goz*, *çöp* > *çop* biçimine dönüşmektedir. Bu durum, anlamsal ayırt ediciliğin yalnızca /ö/ ve /o/ karşılığına dayandığı *göl* ↔ *gol* ve *öl* ↔ *ol* gibi minimal çiftlerde doğrudan anlam kaymasına neden olarak iletişim sürecini olumsuz etkilemektedir.

4.3. Ön-Yuvarlak-Dar Ünlü: /ü/

Gürcücede /ü/ sesi bulunmadığı için kelime başındaki kullanımlarda (*üç*, *üzere*) dil ön konuma gelemediğinden ses doğrudan art-yuvarlak-dar /u/ya (*uç*, *uzere*) dönüşmektedir. Dudak yuvarlaklığı korunsa da dilin ön konumu sağlanamadığından ses kalınlaşmaktadır.

Üzüm, *müdür*, *mühür* gibi birden fazla /ü/ içeren sözcüklerde ilk hecedeki /ü/ görece daha doğru üretilse de takip eden hecelerde boğumlama gevşemekte ve ses /u/-/ü/ arasında nötrleşmiş bir ara sese kaymaktadır.

Özgü, *övgü*, *ölü*, *örgü* gibi sözcüklerin son hecesindeki /ü/ ünlüsü belirginliğini kaybederek /u/ yönünde kalınlaşma ve nötrleşme eğilimi göstermektedir.

4.4. Söz Başı /y/ Ünsüzünün Yuvarlak Ünlülere (/ö/, /ü/) Etkisi

Saha verileri; kelime başında yer alan /y/ ünsüzünün (*yüz*, *yön*), kendisini takip eden /ö/ ve /ü/ ünlülerinin, neredeyse doğruya yakın ve kolay boğumlanmasını belirgin şekilde kolaylaştırdığını göstermektedir.

Bu durum, /y/ ünsüzünün boğumlanması sırasında dilin ön bölümünün kendiliğinden aktif hale gelmesiyle açıklanabilmektedir. Dilin ön konumda önceden hazırlanması, ardından gelen ön-yuvarlak ünlülerin (/ö/, /ü/) doğru boğumlama noktasına ulaşmasına akustik ve motorik bir zemin hazırlamaktadır.

4.5. Ses Dağarcığı Birebir Örtüşen Sorunsuz Ünlüler

Türkçedeki /a/, /e/, /o/ ve /u/ ünlüleri, Gürcücenin ses sisteminde de birebir mevcut olduğu için Gürcü öğrenciler, bu seslerin yer aldığı Türkçe sözcüklerin (*okul*, *onur*, *ordu*, *ulus*, *uzun*, *ucuz*, *uslu*, *anne*, *ev*) algılanması ve telaffuzunda herhangi bir boğumlama güçlüğü yaşamamaktadır. Bununla birlikte ana dilden hedef dile olumlu bir aktarım gerçekleşir.

5. Sonuç

Bu çalışmada; ana dili Gürcüce olan öğrencilerin Türkçe edinim süreçlerinde karşılaştıkları ses bilgisel ve biçim-ses bilgisel sorunlar, farklı dil ailelerine mensup iki

dilin ses envanterleri üzerinden karşıtsal ve uygulamalı bir yaklaşımla incelenmiştir. Elde edilen saha bulguları ve hata analizleri, öğrencilerin üretim hatalarının rastgele olmadığı, yapısal ve boğumlama temelli sistematik birer dizgeye dayandığı tespit edilmiştir.

Gürcüce eğitim literatüründe Türkçedeki /ı/, /ö/ ve /ü/ ünlülerinin öğretimi ve benimsenen dil öğretim yaklaşımları tarihsel bir süzgeçten geçirildiğinde, yönetsel bazı tarihsel sorunların günümüzde de devam ettiği görülmektedir. Özellikle Gürcistan'ın Sovyetler Birliği bünyesinde bulunduğu dönemde hazırlanan Türkçe öğretim kaynaklarında, Rusçanın eğitim alanındaki belirleyici konumu sebebiyle Türkçedeki /ı/ ünlüsü, çoğunlukla Rusçadaki /ы/ sesi temel alınarak açıklanmaya çalışılmıştır (Gotsiridze, 2003; Japaridze ve Tsiklauri, 2014). Ancak bu aktarım biçimi, Türkçedeki art-düz-dar /ı/ ses biriminin özgün boğumlama ve ses bilgisel niteliklerini tam olarak karşılayamamaktadır. Benzer şekilde /ö/ ve /ü/ ünlülerinin Gürcücede bulunmaması sebebiyle /o/ ve /u/ sesleriyle eşleştirilmesi yaklaşımı da bu seslerin ön-ünlü niteliğinin göz ardı edilmesine yol açmıştır.

Yapılan uygulamalı analizler ve saha bulguları doğrultusunda şu temel sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Çağdaş standart Gürcücede yalnızca 5 ünlü ses bulunmasına karşılık; Türkçenin 8 ünlüden oluşan simetrik yapısı ve ünlü uyumu kuralları, Gürcü öğrenciler açısından üretimi ve algılanmasında önemli bir problem teşkil etmektedir.

2. Gürcüce ses sisteminde doğrudan karşılığı bulunmayan ön-yuvarlak (/ö/, /ü/) ve art-düz-dar (/ı/) ünlülerin üretiminde belirgin bir olumsuz aktarım yaşandığı saptanmıştır. Öğrenciler art-düz-dar olan /ı/ sesini kendi dillerindeki ön-düz-dar /i/ sesine yaklaştırarak ikame etmektedir. Bu durum anlamsal ayırt ediciliğin bu iki sese dayandığı minimal çiftlerde (*kır* ↔ *kir*, *ılık* ↔ *ilik*) iletişim sorununa yol açmaktadır.

3. Ön-yuvarlak ünlülerde (/ö/, /ü/) öğrenciler dudak yuvarlaklığını büyük ölçüde koruyabilmelerine karşın, dil sırtını ön konumda tutamayıp geriye kaçırmaktadırlar. Bu durum seslerin artlaşıp /o/ ve /u/ yönünde kaymasına (*göl* > *gol*, *üç* > *uç*) ve zihinsel fonolojik kategorileştirme süreçlerinde bozulmalara zemin hazırlamaktadır.

4. Türkçenin en ayırt edici niteliği olan büyük ve küçük ünlü uyumlarının Gürcücede bulunmaması, öğrencilerin yalnızca sözcük köklerinde değil, eklenme süreçlerinde de heceler arası ses çözümleri ve fonetik sapmalar yaşamasına yol açmaktadır.

5. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan mevcut ders kitaplarında ve geleneksel öğretim materyallerinde ses bilgisi bileşenlerine ve boğumlama noktalarının fiziksel/akustik anlatımına yeterince yer verilmemektedir. Yalnızca yazılı gösterimlerin sunulması, öğrencilerin bu

boğumlama hatalarını zamanla zihinlerinde yerleşerek kalıcı telaffuz kusurlarına dönüştürmesine neden olmaktadır.

Gürcü öğrencilerin Türkçedeki özgün ünlü sesleri doğru algılama, ayırt etme ve üretme becerilerini geliştirmek adına bazı adımların atılması gerekmektedir. Müfredat programlarına ve ders kitaplarına, iki dilin boğumlama noktalarındaki boşlukları ve tipolojik farkları hedef alan "Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ses Bilgisi Eğitimi" modüllerinin eklenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Özellikle ana dilinde karşılığı bulunmayan /ı/, /ö/ ve /ü/ seslerinin öğretiminde; dil konumu, çene açıklığı ve dudak yuvarlaklığının eş zamanlı hareketini gösteren boğumlama temelli öğretim ve uygulama tekniklerine ağırlık verilmelidir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Çalışmanın tamamı iki yazar ile birlikte ve bölümleri yazarlara paylaştırılarak oluşturulmuştur.

Destek Beyanı

Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Makalenin yazarları arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Akhvlediani, Ts., Lejava, I., & Yuparadze, G. (2017). *Enata shepirispirebiti analizi*. Tbilisi.

Boz, E. (2002). Türkiye Türkçesinde uzun ünlülerde vurgu. *İlmi Araştırmalar*, (14), 27-32.

Corder, S. P. (1967). The significance of learner's errors. *IRAL - International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 5(4), 161-170.

Ergin, M. (2002). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Yayınları.

Gamkrelidze, T., Kiknadze, Z., Shaduri, I., & Shengelia, N. (2008). *Teoriuli enatmetsnierebis kursi*. TSU Gamomcemloba.

Gotsiridze, I. (2003). *Turkuli enis sakhelmdzgvanelo*. Tbilisi.

International Phonetic Association. (2020). *IPA chart*. https://www.internationalphoneticassociation.org/IPAcharts/common_files/pdfs/pdfs_IPA_charts_T/IPA_Kiel_tur.pdf adresinden erişildi.

- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2021). Türkiye Türkçesinin ses bilgisi üzerine notlar-2. *Türk Dili*, 70(830), 4-16.
- Kvachadze, L. (1993). *Kartuli ena*. Gamomtsemloba “Runikoni”.
- Lado, R. (1957). *Linguistics Across Cultures: Applied linguistics for language teachers*. University of Michigan Press.
- Selinker, L. (1972). Interlanguage. *IRAL - International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 10(3), 209-231.
- Shanidze, A. (1973). *Kartuli enis gramatika*. Tbilisi Universitetis Gamomtsemloba.
- Tekin, T. (1975). *Ana Türkçede aslı uzun ünlüler*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Ünlülerin nitelikleri*. Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu. <https://tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/unlulerin-nitelikleri/> adresinden erişildi.
- Tsiklauri, M., & Djaparidze, A. (2014). *Turukul enis sakhelmdzgvanelo*. Tbilisi.